

Komunitní kruh

Autorka: Jana Nováčková

Anotace: Komunitní kruh je jedním z nejlepších nástrojů pro vytváření dobrých vztahů ve třídě. Článek objasňuje podstatu komunitního kruhu, jeho pravidla a význam.

Téma příspěvku: Osobnostní a sociální výchova

Klíčová slova: komunitní kruh, výukový kruh, diskusní kruh

Sedět s žáky v kruhu v průběhu výuky - to je jev, který můžeme vidět na základních školách stále častěji. Pro takové postupy a aktivity se mnohdy používá pojem komunitní kruh. Jak už se u nových pojmů stává, jeho obsah je chápán různě - někdy nepřesně, někdy dokonce nesprávně.

Není kruh jako kruh

Ne každé sezení v kruhu je komunitním kruhem. Ve škole se v podstatě můžeme setkat s třemi základními typy práce v kruhu.

Prvním typem je **výukový kruh**. Používá se často při výuce jazyků, v hodinách občanské nebo rodinné výchovy, případně i v dalších předmětech, pokud to má smysl (např. v dějepise). Jeho přínosem je lepší komunikace "tváří v tvář", která podněcuje větší zapojení žáků. **Učitel zde má řídicí roli**, uděluje slovo, může žádat o názor či odpověď určitého žáka, vede komunikaci k vzdělávacímu cíli.

Druhým typem je **diskusní kruh**. **Učitel je moderátorem** diskuse (zejména na druhém stupni se však úlohy moderátora či spolumoderátora může ujmout i někdo z žáků), téma nemusí být "výukové" - může se týkat událostí, které se staly ve třídě, ve škole nebo významných událostí v zemi, ve světě... Cílem je tříbit dovednosti diskutovat, reagovat na názory, předkládat argumenty. Je to příležitost hovořit o aktuálních věcech, řešit problémy. Oba typy kruhů jsou tedy **zaměřeny především na rozvoj znalostí a dovedností a přispívají k rozvíjení klíčových kompetencí (kompetence sociální a personální, komunikativní, občanské)**.

Třetím typem práce v kruhu je **komunitní kruh**. Název je od slova **komunita, tedy společenství**. Jeho cílem je rozvoj vztahů, vytváření soudržnosti, pocitu sounáležitosti a přijetí pro každého žáka, rozvoj emocionality, vytváření bezpečného klimatu třídy. To vše **patří do psychosociálních podmínek uskutečňování RVP ZV**. Je to tedy metoda základního významu. Naprosto nutnou podmínkou pro naplňování tohoto cíle je **vytvoření pocitu bezpečí u každého dítěte, které se komunitního kruhu účastní**.

Pro jeho navození má komunitní kruh svá čtyři základní pravidla, která je třeba dodržovat. Jimi se také komunitní kruh odlišuje od ostatních typů kruhů používaných ve výuce.

Čtyři pravidla komunitního kruhu

1. Pravidlo naslouchání

Naslouchání je dovednost, která patří mezi základní předpoklady dobrých vztahů. Je výrazem respektu k druhým lidem, podmiňuje úspěšnou komunikaci. Umět naslouchat - to je stále vzácnost i mezi dospělými, natož mezi dětmi. Bez naslouchání nemůže komunitní kruh plnit svou úlohu. Velkou pomocí pro zajištění vzájemného naslouchání je první pravidlo - **právo mluvit má jen ten, kdo má v ruce drobný předmět** (kamínek, kaštan, mušličku...), který je předáván postupně po kruhu z ruky do ruky. Ostatní mu naslouchají, to znamená, že ho nepřerušují, nekladou žádné otázky, ani žádným způsobem nekomentují, co říká. **Toto pravidlo platí v komunitním kruhu pro všechny stejně, tedy i pro učitele!** Ani on nijak do řeči nevstupuje. Výjimečně se může vyskytnout závažný důvod pro to, aby dospělý (nebo jiný účastník komunitního kruhu z řad žáků) vstoupil do řeči toho, který má v ruce právě předmět. V takové situaci je třeba si předmět vyžádat, říci krátce, co je třeba, a předmět opět vrátit - buď stejnému žákovi, nebo dalšímu vedle něj. Jedním z důvodů tohoto zásahu může být porušení některého ze čtyř pravidel komunitnímu kruhu.

2. Právo nemluvit

Předmět putuje po kruhu z ruky do ruky. **Když se někdo, na koho přišla řada, nechce vyjádřit, předá bez vysvětlování předmět dál.** Toto pravidlo vytváří pocit bezpečí. V žádném případě nikdo - ani žáci, ani dospělý - nesmí naléhat, aby dotyčný "něco taky řekl". I kdyby některý žák nepromluvil v komunitním kruhu třeba celý školní rok, nikdy nesmí zaznít "nevinná" poznámka: "*Tys nám ještě nikdy nic neřekl. Nechceš třeba teď?*"

Už to, že žák předmět přijme a zase předá dál, vyjadřuje jeho zapojení do skupiny, to, že je její součástí. Právo nemluvit má ještě další velký význam - **učí žáky, že mohou odmítnout, učí rozhodovat se sám za sebe.** Dovednost "říci ne" je významnou komunikační dovedností, kterou neovládá řada dospělých. Je součástí dovedností, které mohou pomoci žákovi odolat nátlaku vrstevníků například při nabídce alkoholu, cigaret, drog. Žáci mají velmi málo příležitostí si tuto dovednost trénovat - škola jim k tomu nenabízí téměř žádný prostor, naopak je učí podvolovat se, dělat to, co po nich požadují druzí.

3. Pravidlo úcty

Toto pravidlo znamená, že o nikom nemluvíme nepěkně, nikoho konkrétního nekritizujeme (ani přítomnou, ani nepřítomnou osobu), nikomu se nevysmíváme. Dokonce ani nezpochybňujeme, co kdo v kruhu říkal. Tato zásada se promítá v tom, že **v komunitním kruhu se přímo nereaguje na to, co řekl někdo předtím** (to je naopak základní rys diskusního kruhu), ale řadí se názor vedle názoru. Otázky do komunitního kruhu klademe na obecné úrovni, aniž bychom jmenovali konkrétní osoby, například: jak se cítíme v určitých situacích (*Jak se cítíme, když nás někdo ruší při práci?*), jak vnímáme určité souvislosti (*Co lidem přináší spolupráce?*), jaké vidíme příčiny nějakého chování (*Proč někdo při hodině často vykřikuje?*). **Z tohoto pravidla vyplývá, že komunitní kruh zásadně nepoužíváme k přímému řešení konkrétních konfliktů ve třídě!** Ačkoliv se na seminářích někdy setkáváme s líčením, jak se v komunitním kruhu řešil nějaký problém, a podle referencí učitelek se to podařilo, na řešení konkrétních problémů by se měly používat jiné postupy. Hlavní důvod je ten, že komunitní kruh by měl být ostrovem bezpečí pro všechny, i pro ty, kteří ve svém chování chybují. Komunitní kruh se při porušení tohoto třetího pravidla může snadno změnit na soudní tribunál. (Varovný je příběh jedné žákyně, která nechtěla jít do školy, protože něco zapoměla udělat a mamince se svěřila, že má "velký strach, že ji budou ostatní děti v komunitním kruhu soudit".)

4. Pravidlo diskrétnosti, zachování soukromí

Dodržování posledního pravidla je podstatné pro to, aby se žáci v komunitním kruhu neobávali, že to, co řeknou, bude za chvíli veřejným tajemstvím, a tím pádem nesdělovali jen nic neříkající klišé. Žáci mohou dalším lidem popisovat dění v kruhu, avšak bez udávání jména osob - s použitím výrazů *jeden kluk/holka z naší třídy říkal/a, v komunitním kruhu jsme si říkali, že...*

Učitel by také měl s žáky hovořit o tom, že někdy můžeme chtít sdělovat soukromé informace o sobě, o svých blízkých třeba i většímu počtu lidí, a jindy si chceme chránit své soukromí. Každý může zvážit, co řekne druhým a co si nechá pro sebe. Současně může učitel nabídnout, že je k dispozici, kdyby si někdo o takových věcech potřeboval promluvit mezi čtyřma očima.

Pokud se dospělý dozví v komunitním kruhu o nějaké trestné činnosti, je třeba o tom mluvit nejprve s žákem, kterého se to týká, nepodnikat kroky bez jeho vědomí.

Když se začíná s komunitním kruhem, je dobré ztvárnit si všechna čtyři pravidla graficky, piktogramy položit do středu kruhu, aby byly neustále všem na očích. Při porušování pak stačí jen beze slov - může to udělat kdokoliv z žáků nebo učitel - ukázat na příslušný piktogram.

Způsoby předávání předmětu

Drobný předmět, který symbolizuje právo mluvit, se má snadno předávat z ruky do ruky. Měl by být příjemný do dlaně, ne však příliš atraktivní - mohl by zbytečně poutat pozornost, která se má zaměřovat na to, co se v komunitním kruhu říká. Předmět by měl zůstat delší dobu stejný a měnit se případně až na popud žáků. Je vlastně určitým rituálním prvkem, který umožňuje beze slov vyjádřit "já sem patřím" i těm žákům, kteří využijí svého práva nemluvit. Nedoporučujeme maňásky nebo hračky, ke kterým by žáci mluvili - komunitní kruh je o vztazích k druhým lidem, ne o monologu k neživé věci.

Základní postup je, že učitel zadá otázku do komunitního kruhu a buď na ni jako první odpoví (to když potřebuje "udat tón", navést žáky určitým směrem) nebo podá předmět žákovi po své pravici či levici a hovoří až jako poslední. Také může předmět podržet na otevřené natažené dlani - nabídnout ho, aby si ho vzal ten, kdo chce odpovídat jako první, a od něho se pak už předmět předává po kruhu. Předávání po kruhu má své velké přednosti - hovoří i žáci, kteří by se sami aktivně nepřihlásili. Rozhodně bychom neměli dovolit, aby žáci vybírali, komu předmět předají! Je to velmi rizikový postup - být mezi posledními, komu se předmět dá, je velmi ohrožující zážitek.

Učitel tedy může odpovídat na položenou otázku také jako první, jako poslední nebo vůbec ne - i pro něj platí právo nemluvit. Na rozdíl do výukového nebo diskusního kruhu se neshrnuje, co zaznělo, nedělají se závěry, nic se neinterpretuje. Pokud by učitel chtěl říci něco na závěr, může poděkovat a ocenit bohatství námětů a myšlenek. K tématům, která zazněla v komunitním kruhu, se lze samozřejmě vrátit v rámci diskusního či výukového kruhu nebo kooperativní výuky.

Nemluvit, nezasahovat do průběhu kruhu, to bývá pro učitele hodně těžké. Zkušenost však ukazuje, že když dospělý potlačí své nutkání vyžádat si kamínek (toto právo mají samozřejmě i žáci), většinou to, co chtěl sdělit, řekne někdo z žáků, a to je samozřejmě vždy mnohem účinnější.

Otázky do komunitního kruhu

Většina učitelů využívá jen málo z obrovského potenciálu komunitního kruhu. Často jej zařazuje jen v pondělí a tématem bývají víkendové zážitky. I to má svůj velký význam, žáci se o sobě ledacos dozvědí, také se vypovídají a jsou pak schopni se lépe soustředit na práci.

Komunitní kruh však má daleko větší možnosti. Klíčovou úlohu zde hraje dobře zvolené téma, formulace otázky.

Aby se dodržela zásada pocitu bezpečí, měly by se otázky formulovat buď v první osobě množného čísla - co my (děláme, domníváme se, cítíme...) nebo ve třetí osobě jednotného i množného čísla - co někdo/co děti /co lidé (dělá/dělají - myslí - cítí).

Je důležité, aby se žáci do kruhu těšili. Když s kruhem začínáme, mělo by se proto poměrně dlouho mluvit především o hezkých a pozitivních věcech. Například:

Na co se těšíme...

Co se nám dnes (tento týden) povedlo...

Co nás potěšilo...

Co nového jsme se naučili (dneska, tento týden)...

Co nám už docela jde...

Co si představíme, když se řekne... (zima, pohádková krajina, dobrodružství...)

Jaké to asi je být... (psem, indiánem, hrdinou, maminkou...)

Teprve, když se mezi žáky vytvoří důvěra, když se komunitní kruh stane součástí života třídy, můžeme začít hovořit o emočně náročnějších otázkách.

Otázky se mohou týkat:

1. **pocitů**
2. **možností jednání**
3. **motivů jednání**
4. **rozpoznání projevů chování**

***Jak poznáme, že... (je někdo náš kamarád, že někoho něco trápí...)?
Proč někdo... (nepomůže druhému, pomůže druhému, i když kvůli tomu musí udělat něco nepříjemného, nemluví někdy pravdu, snadno se urazí...)?***

Co můžeme dělat, když...(někdo předbíhá ve frontě..., ubližuje slabšímu...)?

Jak nám (dětem, lidem) je, když... (se máme k něčemu přiznat, když nám někdo neříká pravdu...)?

Otázky by měly být přiměřené věku, ne stereotypní. Žáci mohou přicházet s náměty na otázky, jejich formulace je však úlohou dospělého.

Problémy řešit v komunitním kruhu pouze nepřímo!

Pokud se dodržují všechna čtyři pravidla komunitního kruhu, tak vlastně ani není možné v něm přímo řešit konkrétní problémy. Komunitní kruh je však možné **využívat k jejich nepřímému řešení**. Nepřímým řešením máme na mysli zadání otázky související s tím, co se ve třídě odehrává, ale **zásadně na obecné úrovni, právě pomocí formulace otázky v 1. nebo 3. osobě**, a za předpokladu, že se komunitní kruh dělá pravidelně. Když například žáci při vyučování vykřikují, můžou otázky znít: *Jak je někomu, když se potřebuje soustředit a jiný vykřikuje a ruší ho? Proč tak někdo někdy vykřikuje, i když ví, že by se to nemělo?*

Následně pak můžeme dát žáky do dvojic, trojic nebo čtveřic a přidat doplňující otázky: *Co nám může pomoci, abychom nevykřikovali a nerušili ostatní? Co můžeme dělat, když nás někdo ruší? Na čem se můžeme domluvit? Hovořit o těchto otázkách v menších skupinkách bývá ještě vydatnější než v komunitním kruhu.*

Jak často dělat komunitní kruh?

Na prvním stupni nebývá zařazení komunitního kruhu problémem. Začít v pondělí ráno povídáním o víkendu, zakončit pátek reflexí (*Co se nám tento týden povedlo, co zajímavého jsme se naučili?*) považujeme za naprosté minimum. Lze ho zařazovat třeba i každý den (ne však stereotypně), lze ho využít i k emočnímu naladění k určitému výukovému tématu (*Jak je nám, když jsme nemocní... jak na lidi působí hudba...?*).

Na druhém stupni je situace obtížnější. Dobré zkušenosti jsou se zařazováním třídnické hodiny na první vyučovací hodinu v pondělí. Tam je příležitost dělat komunitní kruh. Třídní učitel by měl být koordinátorem práce na sociálních vztazích ve své třídě. Komunitní kruh může používat kterýkoliv učitel, který má k tomuto nástroji dobrý vztah, samozřejmě, že větší možnosti skýtají humanitní předměty.

Když je málo času

Komunitní kruh nemusí trvat dlouho. Jsou určité postupy, které ho mohou urychlit. Například nejdřív si mohou o otázce pohovořit žáci ve dvojicích, pak říct jen to podstatné. Může se domluvit signál (gesto, kterým zkrátíme delší projevy). Můžeme dát jasný časový limit - *na komunitní kruh máme jen 10 minut, budeme se snažit o stručnost.*

Závěrem

Komunitní kruh je jedním z nejlepších nástrojů budování vztahů, rozvoje emoční inteligence. "Vedlejším produktem" je rozvoj slovní zásoby, dovednosti naslouchat, projevit své názory i city před ostatními. Protože zasahuje do citlivých osobních oblastí, je třeba, abychom s ním zacházeli velmi zodpovědně, abychom si byli vědomi jeho rizik. Komunitní kruh je především pro žáky, i když jsou zde samozřejmě nepochybné zisky pro práci učitele - lepší poznání žáků individuálně, lepší vhled do vztahů a problémů. Komunitní kruh je nástrojem prevence šikany i dalších sociálně patologických jevů, snižuje kázeňské problémy.

Podobných nástrojů je omezené množství. Důsledným dodržováním všech čtyř základních pravidel zabráníme riziku, že bychom o tento nástroj mohli přijít - že například žáci začnou odmítat komunitní kruh nebo ho budou zesměšňovat. Většinou je to signál, že se v něm necítí dostatečně bezpečně. Proto na závěr jedno doporučení: **Cokoliv budeme v komunitním kruhu probírat, měli bychom otestovat otázkami - Je to pro každého naprosto bezpečné? Nebude se nikdo cítit ohrožen?**

Literatura:

Kopřiva, P.: *Komunitní kruh a škola*. Původně publikováno v časopise RATOLEST, únor 2000. Článek je dostupný na www.zkola.cz/respektovat
Kopřiva, P. - Nováčková, J. - Nevolová, D. - Kopřivová, T.: *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2005.